

Μπάμπης Β. Παπαδόπουλος • Γιώργος ΑΘ. Καρακώνης

Είκοσι «αναγνωρισμένα» ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη

- ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΤΟΥ Α.Σ.Ε.Π.
- ΓΙΑ ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΛΥΚΕΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΕΙ

- Χρονολόγιο του ποιητή
- Πλήρη και αναλυτικό σχολιασμό των ποιημάτων
- Παράλληλα κείμενα
- Αναγνώσεις - μελοποιήσεις
- Βιβλιογραφία
- Χρήσιμες διευθύνσεις στο διαδίκτυο

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ZHTH

Κάθε γνήσιο αντίτυπο φέρει τις υπογραφές των συγγραφέων

ISBN 978-960-456-123-0

© Copyright, 2008, Εκδόσεις ΖΗΤΗ, Μπάμπης Β. Παπαδόπουλος – Γιώργος Αθ. Καρακώνης

Το σχέδιο στο εξώφυλλο είναι του Γιάννη Κεφαλληνού

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού νόμου (Ν.2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

**Φωτοστοιχειοθεσία
Εκτύπωση**

Π. ΖΗΤΗ & Σια ΟΕ

18ο χλμ Θεσ/νίκης-Περαίας
Τ.Θ. 4171 • Περαία Θεσσαλονίκης • Τ.Κ. 570 19
Τηλ.: 2392.072.222 - Fax: 2392.072.229
e-mail: info@ziti.gr

Βιβλιοπωλείο

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΖΗΤΗ

Αρμενοπούλου 27 • 546 35 Θεσσαλονίκη
Τηλ. 2310.203.720, Fax 2310.211.305
e-mail: sales@ziti.gr

www.ziti.gr

Προλογικό σημείωμα

Το βιβλίο αυτό γράφτηκε ενώ «επύρωνε θείος Ιούλιος μήνας», εποχή οπωσδήποτε δύσκολη για τέτοια γραψίματα. Στη συγγραφή του ωστόσο μας παρακίνησε η επιθυμία να συνδράμουμε στην προσπάθεια των συναδέλφων φιλολόγων οι οποίοι συμμετέχουν στο διαγωνισμό εκπαιδευτικών του Α.Σ.Ε.Π. Η έκδοση αυτή όμως δεν απευθύνεται μόνο στους υποψήφιους για το διαγωνισμό, αλλά και σε όσους διδάσκουν το μάθημα της λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο, όπως επίσης και στους μαθητές.

Πιο συγκεκριμένα, το παρόν βιβλίο περιέχει τα εξής:

- ❖ χρονολόγιο Κ. Π. Καβάφη
- ❖ πλήρη και αναλυτικό σχολιασμό είκοσι ποιημάτων του καβαφικού «κανόνα»
- ❖ παράλληλα κείμενα
- ❖ αναγνώσεις - μελοποιήσεις
- ❖ βιβλιογραφία
- ❖ χρήσιμες διευθύνσεις στο διαδίκτυο.

Κλείνοντας το σύντομο αυτό σημείωμα, οφείλουμε και από τούτη τη θέση να ευχαριστήσουμε θερμά τον καλό συνάδελφο Δημήτρη Χαριτόπουλο για τη βοήθεια που μας προσέφερε.

Κατερίνη, Σεπτέμβριος 2008

Μπάμπης Β. Παπαδόπουλος – Γιώργος Αθ. Καρακώνης

Περιεχόμενα

Χρονολόγιο Κ.Π. Καβάφη	7
Είκοσι «αναγνωρισμένα» ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη	
Τείχη	17
Δέησις	21
Τα Παράθυρα	24
Θερμοπύλες	28
Φωνές	32
Περιμένοντας τους Βαρβάρους	36
Ο Βασιλεύς Δημήτριος	47
Η Σατραπεία	51
Απολείπειν ο θεός Αντώνιον	57
Ιθάκη	65
Αλεξανδρινοί Βασιλείς	75
Όσο Μπορείς	81
Καισαρίων	85
Νέοι της Σιδώνας (400 μ.Χ.)	91
Ο Δαρείος	98
Μελαγχολία του Ιάσονος Κλεάνδρου ποιητού εν Κομμαγηνή 595 μ.Χ.	105
Ουκ έγνωσ	110
Ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης	114
Άγε, ω βασιλεύ Λακεδαιμονίων	119
Στα 200 π.Χ.	123
Παράλληλα κείμενα	130
Αναγνώσεις - μελοποιήσεις	132
Βιβλιογραφία	135
Χρήσιμες διευθύνσεις στο διαδίκτυο	140
Ευρετήριο καβαφικών ποιημάτων	141

Χρονολόγιο Κ. Π. Καβάφη

- 1863:** Γεννιέται στις 17/29 Απριλίου στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου ο Κωνσταντίνος, ένατο και τελευταίο παιδί του Πέτρου Ι. Καβάφη, μεγαλέμπορου βαμβακιού από φαναριώτικο γένος, και της Χαρίκλειας Φωτιάδη, από παλαιότατη οικογένεια της Πόλης, σε ένα διώροφο σπίτι της αριστοκρατικής οδού Σερίφ. Στο ισόγειο του σπιτιού αυτού στεγάζονται τα γραφεία του μεγάλου εμπορικού οίκου «Καβάφης & Σία».
- 1870:** Πεθαίνει ο πατέρας του ποιητή, γεγονός που σηματοδοτεί ουσιαστικά την πορεία της οικογένειας προς την οικονομική κρίση και την παρακμή.
- 1872:** Η Χαρίκλεια Καβάφη μετακινείται με τα παιδιά της στο Λίβερπουλ, όπου παραμένει για δύο χρόνια. Ο Καβάφης φαίνεται ότι σπουδάζει σε αγγλικό σχολείο.
- 1874:** Η οικογένεια μετακομίζει στο Λονδίνο. Ο ποιητής, ήδη από τα χρόνια του Λίβερπουλ, μαθαίνει την αγγλική γλώσσα μέσα στο φυσικό της χώρο.
- 1876:** Οικονομικό κραχ και αγγλογαλλικός οικονομικός έλεγχος στην Αίγυπτο. Διαλύεται ο εμπορικός οίκος «Καβάφης & Σία», και η οικογένεια χάνει όλη σχεδόν την περιουσία της. Η Χαρίκλεια Καβάφη ξαναγυρίζει μαζί με τα παιδιά της στο Λίβερπουλ για έναν περίπου χρόνο.
- 1877:** Στα τέλη του χρόνου η οικογένεια επιστρέφει στην Αλεξάνδρεια μέσω Παρισιού και Μασσαλίας.
- 1879:** Η οικογένεια εγκαθίσταται σε διαμέρισμα της λεωφόρου Ραμλίου.
- 1881:** Ο ποιητής φοιτά στο «Λύκειο Ερμής», εμπορική σχολή που ιδρύεται εκείνη τη χρονιά. Στη σχολή αυτή σπουδάζει επίσης ο παιδικός του φίλος Μικές Θ. Ράλλης. Την ίδια χρονιά ο Καβάφης χρησιμοποιεί βιβλία από τις βιβλιοθήκες της Αλεξάνδρειας και αρχίζει να συντάσσει ένα ιστορικό λεξικό, το οποίο θα σταματήσει στο λήμμα «Αλέξανδρος».

- 1882:** Εξέγερση στην Αλεξάνδρεια εναντίον των Άγγλων κατακτητών και βομβαρδισμός της πόλης από τα βρετανικά θωρηκτά. Η καταστροφή ολοκληρώνεται από πυρκαγιά, η οποία καίει και το διαμέρισμα της λεωφόρου Ραμλίου. Η Χαρίκλεια με τα μικρότερα από τα παιδιά της μετακινείται στην Πόλη, όπου φιλοξενείται από τον πατέρα της Γεωργάκη Φωτιάδη. Ο Καβάφης συνθέτει σε αγγλική γλώσσα το στιχούργημα «Leaving Therápia».
- 1883:** Η οικογένεια περνά στην Πόλη οικονομικές δυσκολίες. Ο Καβάφης αλληλογραφεί με τον αδερφό του Τζον και φίλους του, όπου αναφέρεται ελάχιστα στην ιδιωτική του ζωή. Σύμφωνα με μαρτυρία της Ρίικας Σεγκοπούλου, αρχίζει να εκδηλώνεται ο «ομοσεξουαλισμός» του. Την ίδια περίοδο ο Καβάφης εκδηλώνει την επιθυμία του να γίνει πολιτικός ή δημοσιογράφος.
- 1884:** Αρχίζει να γράφει ποιήματα και πεζά. Οι πρώτες αυτές απόπειρές του βρίσκονται κάτω από την επίδραση του αθηναϊκού ρομαντισμού: «καθαρεύουσα» γλώσσα, απαισιόδοξη φιλοσοφία, θέματα τυπικά στον πεισιθάνατο αθηναϊκό ρομαντισμό.
- 1885:** Ο Καβάφης με τη μητέρα του και τα αδέρφια του Αλέξανδρο και Παύλο επιστρέφει στην Αλεξάνδρεια. Αποφασίζει να εγκαταλείψει την αγγλική υπηκοότητα, την οποία είχε αποκτήσει ο πατέρας του γύρω στα 1850, και να πάρει την ελληνική. Έως το 1892, που πιάνει δουλειά στην Υπηρεσία Αρδεύσεων, οι πληροφορίες που υπάρχουν για τη ζωή του στην Αλεξάνδρεια είναι ελλιπείς και ασαφείς. Φαίνεται ότι υποαπασχολείται, ασκώντας διάφορα επαγγέλματα.
- 1886:** Στην εφημερίδα *Κωνσταντινούπολις* δημοσιεύεται το πρώτο κείμενο του Καβάφη που βλέπει το φως της δημοσιότητας, το πεζό «Το Κοράλλιον υπό μυθολογικήν έποψιν». Την ίδια χρονιά στο περιοδικό *Έσπερος* της Λειψίας δημοσιεύεται το πρώτο του ποίημα, το «Βακχικόν» («αποκηρυγμένο»).
- 1887:** Ο Καβάφης αρρωσταίνει από τη νυχτερινή ζωή και τις καταχρήσεις.
- 1888:** Εργάζεται ως μεσίτης στο Χρηματιστήριο Βάμβακος.
- 1889:** Πεθαίνει σε ηλικία 23 ετών ο φίλος του Μικές Θ. Ράλλης. – Ο Καβάφης εργάζεται ως άμισθος υπάλληλος στο Γραφείο Αρδεύσεων.
- 1890:** Δεν αποδέχεται πρόταση του θείου του Γεώργιου Καβάφη για μια θέση στο Λονδίνο.
- 1891:** Πεθαίνει ξαφνικά σε ηλικία 40 ετών ο αδερφός του Πέτρος. – Στο αθηναϊκό περιοδικό *Αττικόν Μουσείον* δημοσιεύεται η πρώτη δημόσια κρίση για ποίημα του Καβάφη, γραμμένη πιθανότατα από τον Ιωάννη Πο-

λέμη. Πρόκειται για το ποίημα «Κτίσται» («αποκηρυγμένο»), το οποίο δημοσιεύεται στο ίδιο περιοδικό την ίδια χρονιά. Την ίδια χρονιά, εξάλλου, ή ίσως το 1892, ο Καβάφης εκδίδει σε μονόφυλλο το ποίημα αυτό, το οποίο είναι το πρώτο πραγματικά αξιολογό του («Κτίσται»). Με αυτήν την «πρώτη έκδοση» αρχίζει η πρώτη περίοδος των περίφημων καβαφικών εκδόσεων (1891;-1904).

- 1892:** Προσλαμβάνεται ως έμμισθος έκτακτος υπάλληλος στην Υπηρεσία Αρδεύσεων που εξαρτάται από το Υπουργείο Δημοσίων Έργων. Οι προϊστάμενοί του είναι Άγγλοι.
- 1893:** Βάζει οικονομικό πρόγραμμα στη ζωή του και αρχίζει να κρατάει λογαριασμούς. Επιχειρεί ταξίδι αναψυχής στο Κάιρο.
- 1896:** Πεθαίνει στην Πόλη ο παππούς του ποιητή Γεωργάκης Φωτιάδης.
- 1897:** Σε στενογραφημένες σημειώσεις του ο Καβάφης καταγράφει τις προσπάθειές του να απαλλαγεί από το ερωτικό πάθος του¹, για το οποίο πιστεύει ότι τον καταβάλλει σωματικά και πνευματικά. - Αρχές Μαΐου του χρόνου αυτού ο ποιητής και ο αδερφός του Τζον αναχωρούν για τη Μασσαλία. Στη συνέχεια μεταβαίνουν στο Παρίσι και μετά στο Λονδίνο, από όπου επιστρέφουν στην Αλεξάνδρεια στα τέλη Ιουνίου.
- 1899:** Πεθαίνει η μητέρα του Καβάφη, Χαρίκλεια, την οποία ο ποιητής λάτρευε. - Κυκλοφορεί η *Νέα Λαϊκή Ανθολογία* του Δ. Π. Ταγκόπουλου στην οποία ανθολογείται και ο Καβάφης με το ποίημα «Ο Οράτιος εν Αθήναις» («αποκηρυγμένο»). Είναι το πρώτο καβαφικό ποίημα που περιλαμβάνεται σε ποιητική ανθολογία.
- 1900:** Πεθαίνει σε ηλικία 50 ετών ο Γεώργιος Καβάφης, πρωτότοκος αδερφός του ποιητή. - Από τη χρονιά αυτή ο Καβάφης αρχίζει σιγά - σιγά να απαγκιστρώνεται από τον παρνασσισμό και το συμβολισμό και να κατακτά μια νέα ρεαλιστική φωνή.
- 1901:** Ταξιδεύει πρώτη φορά στην Αθήνα μαζί με τον αδερφό του Αλέξανδρο. Συναντιέται με ανθρώπους των γραμμάτων, ανάμεσα στους οποίους ο Πολέμης και ο Γρηγόριος Ξενόπουλος. Ο τελευταίος τον περιγράφει: «Βαθειά μελαχρινός ως γηγενής της Αιγύπτου, με περιβολήν Αλεξανδρινού κομψευόμενου» και κάνει λόγο για την «ελαφράν αγγλίζουσαν» προφορά του.
- 1902:** Πεθαίνει σε ηλικία περίπου 50 ετών ο αδερφός του ποιητή Αριστείδης.
- 1903:** Ταξιδεύει για δεύτερη φορά στην Αθήνα, όπου γνωρίζεται με το Λάμπρο Πορφύρα. Νέα συνάντηση του Καβάφη με τον Ξενόπουλο. Δημοσιεύε-

1. Κατά τον Κ.Θ. Δημαρά, «η μονήρης επανάληψη της ερωτικής πράξης».

ται στο περιοδικό *Παναθήναια* το ιστορικό άρθρο «Ένας ποιητής» του Ξενόπουλου. Είναι η πρώτη εκτενής μελέτη για την ποίηση του Καβάφη γραμμένη από Αθηναίο συγγραφέα. Τη χρονιά αυτή επίσης, ο Καβάφης γράφει το σημαντικότερο ίσως πεζό του κείμενο, το «φιλοσοφικό έλεγχο» των ποιημάτων του που είναι γνωστό με τον τίτλο *Ποιητική*.

- 1904:** Στο περιοδικό *Παναθήναια*, στη δημοσίευση του ποιήματος «Απιστία» («αναγνωρισμένο»), εμφανίζεται πρώτη φορά η οριστική υπογραφή του ποιητή: Κ. Π. Καβάφης. – Ο Κωνσταντίνος και ο αδερφός του Παύλος μετακομίζουν σε ένα ισόγειο διαμέρισμα της οδού Ροζέτης. Αυτό είναι το «καλό σπίτι» όπου ο Καβάφης δέχεται το 1905 ένα νέο φτωχό ποιητή (δες «Η Σατραπεία»). – Εκδίδει το πρώτο «τεύχος» των *Ποιημάτων* του, το οποίο περιλαμβάνει 14 ποιήματα, και έτσι αρχίζει η δεύτερη περίοδος της εκδοτικής δραστηριότητας του Καβάφη, η περίοδος των «τευχών», που τερματίζεται το 1910.
- 1905:** Γνωρίζεται στην Αλεξάνδρεια με τον Ίωνα Δραγούμη. – Τον Αύγουστο πηγαίνει στην Αθήνα όπου βρίσκεται άρρωστος με τυφοειδή πυρετό ο αδερφός του Αλέξανδρος, ο οποίος τον ίδιο μήνα πεθαίνει σε ηλικία περίπου 50 ετών.
- 1907:** Αρχίζει η γνωριμία του Καβάφη με τον κύκλο του αλεξανδρινού περιοδικού *Νέα Ζωή*. – Με τον αδερφό του Παύλο εγκαθίσταται σε διαμέρισμα του δεύτερου ορόφου στην οδό Λέψιους. Πρόκειται για το σπίτι-εργαστήριο όπου θα περάσει το υπόλοιπο της ζωής του, δημιουργώντας το σημαντικότερο τμήμα, ποσοτικά και ποιοτικά, του έργου του. «Πού θα μπορούσα να ζήσω καλύτερα; Κάτω από μένα ο οίκος ανοχής θεραπεύει τις ανάγκες της σάρκας. Κι εκεί είναι η εκκλησία όπου συγχωρούνται οι αμαρτίες. Και παρακάτω το νοσοκομείο όπου πεθαίνουμε», σημειώνει ο ίδιος ο ποιητής.
- 1908:** Ο Παύλος εγκαθίσταται στη Γαλλία.
- 1909:** Ο Καβάφης αρχίζει να συγγράφει τη «Γενεαλογία», την οποία θα εγκαταλείψει το 1911. Είναι ένα κείμενο στο οποίο δίνει πολλές πληροφορίες για τους γονείς του, τις οικογένειές τους, τις διακλαδώσεις και τις αγχιστείες. – Δίνεται η πρώτη στην Αλεξάνδρεια διάλεξη για το έργο του από τον Παύλο Πετρίδη.
- 1910:** Τυπώνει το δεύτερο «τεύχος» ποιημάτων του, το οποίο περιλαμβάνει 21 ποιήματα: τα 14 του πρώτου «τεύχους» στα οποία έχουν προστεθεί ακόμη 7.
- 1911:** Η χρονιά αυτή αποτελεί σταθμό στη ζωή και το έργο του Καβάφη. Αποκτά την προσωπική του φωνή και αρχίζει να συγκροτεί τη δική του ποιη-

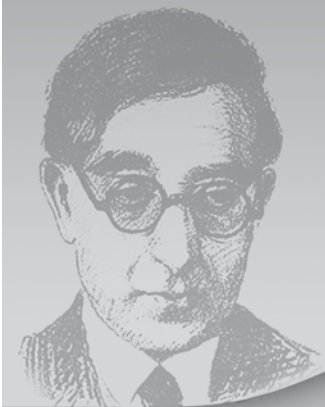
τική περιοχή, η οποία μάλιστα κατά τον ίδιο ορίζεται από τρεις μεγάλους θεματικούς κύκλους: το φιλοσοφικό, τον ιστορικό και τον ηδονικό. Από καλλιτεχνική άποψη, ο Καβάφης έχει περάσει πια οριστικά σε μια περίοδο ποιητικού ρεαλισμού.

- 1912:** Εκδίδει την πρώτη χρονολογική «συλλογή» του, η οποία κατά την πάγια τακτική του κυκλοφορεί ιδιωτικά. Έτσι αρχίζει η τρίτη περίοδος των καβαφικών εκδόσεων (1912 – 1930/1932), που είναι τόσο η διαρκέστερη και πολυπληθέστερη όσο και η συστηματικότερη και πιο ώριμη. – Επιχειρεί τη μείωση των εξόδων του.
- 1913:** Τη χρονιά αυτή τοποθετείται η γνωριμία του Καβάφη με το Γεώργιο Σκληρό.
- 1914-1916:** Ο πόλεμος συγκεντρώνει στην Αίγυπτο πολλούς Άγγλους λόγιους. Τα χρόνια αυτά -το τότε ακριβώς δεν είναι εξακριβωμένο- ο ποιητής γνωρίζεται με το μυθιστοριογράφο E. M. Forster, γνωριμία που θα αποβεί κρίσιμη και αποφασιστική για τη διάδοση της καβαφικής ποίησης στο αγγλόφωνο κοινό. – Το 1915 τοποθετείται και η γνωριμία του Καβάφη με τον Τίμο Μαλάνο, το σημαντικότερο ίσως κριτικό και δοκιμιογράφο του παροικιακού ελληνισμού της Αλεξάνδρειας. – Ο Φίλιππος Σ. Δραγούμης, υποπρόξενος της Ελλάδας στην Αλεξάνδρεια, ο οποίος συναντιέται για πρώτη φορά με τον ποιητή ύστερα από μια διάλεξη, σημειώνει στο ημερολόγιό του τα εξής: «Γνώρισα μετά το τέλος της ομιλίας και έναν τύπο με πρασινοκίτρινο χρώμα, ξουρισμένο, με εβραϊκό πρόσωπο και έντονα μαύρα μάτια. Ποτέ δε γελά ούτε χαμογελά. Η προφορά του είναι αγγλοχιώτικη. Είναι ο ποιητής ο Καβάφης [...]».
- 1917:** Ο Πώργος Βρισμιτζάκης δημοσιεύει σε βιβλίο τη μελέτη του για τον Καβάφη, η οποία περιέχει και ανθολογία της έως τότε καβαφικής ποίησης. – Ο Καβάφης γνωρίζεται με τον Αλέκο Σεγκόπουλο, μετέπειτα γενικό κληρονόμο του. – Την ίδια χρονιά εκδίδει την πρώτη θεματική «συλλογή» του.
- 1918:** Διάλεξη του Σεγκόπουλου (θεωρημένη από τον ίδιο τον ποιητή) στην Αλεξάνδρεια για το ποιητικό έργο του Καβάφη.
- 1919:** Άρθρο του E. M. Forster για τον ποιητή, το οποίο αποτελεί την πρώτη παρουσίαση του Καβάφη στο αγγλόφωνο αναγνωστικό κοινό.
- 1920:** Πεθαίνει στη Γαλλία σε ηλικία περίπου 60 ετών ο αδερφός του ποιητή Παύλος.
- 1921:** Ο Τέλλος Άγρας δίνει τη διάλεξή του «Ο ποιητής Κ. Π. Καβάφης». Είναι η πρώτη σοβαρή ομιλία που γίνεται για τον ποιητή στην Αθήνα.

- 1922:** Τον Απρίλιο του χρόνου αυτού ο Καβάφης παραιτείται από την Υπηρεσία Αρδεύσεων και αφοσιώνεται στο ποιητικό του έργο.
- 1923:** Πεθαίνει σε ηλικία 62 περίπου ετών ο Τζον, ο τελευταίος εν ζωή αδερφός του ποιητή. Υπήρξε ο πιο αγαπητός στον Καβάφη, αφού πέρα από τη στοργή και την αγάπη που του έδειξε, ήταν και ο πρώτος θαυμαστής, φίλος και μεταφραστής του ποιητικού του έργου. Τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου ο Καβάφης γράφει τη διαθήκη του, διορίζοντας εκτελεστή της και κύριο κληρονόμο του τον Αλέκο Σεγκόπουλο. – Γνωρίζεται στην Αλεξάνδρεια με τη Μυρτιώτισσα, η οποία σε κείμενό της περιγράφει τον Καβάφη, εστιάζοντας στα μάτια του: «Είναι αδύνατος, χλωμός, με μαλλιά γκριζα και πυκνά, πολύ πυκνά. Μα εκείνο που σου κρατά την προσοχή σου όλη είναι τα μάτια του, τα δυο παμμέγιστα, παράξενα, αινιγματικά του μάτια [...]».
- 1924:** Διάλεξη του Τίμου Μαλάνου κατά του Καβάφη. – Στο περιοδικό *Κριτική και Τέχνη*, ο Γιάννης Ψυχάρης αποκαλεί τον Καβάφη «καραγκιόζη της Δημοτικής».
- 1926:** Η δικτατορική κυβέρνηση του Θεόδωρου Πάγκαλου απονέμει στον Καβάφη το παράσημο του Φοίνικος. «Το παράσημο μου το απένειμε η Ελληνική Πολιτεία, την οποία σέβομαι και αγαπώ. Η επιστροφή του παρασήμου θα είναι προσβολή εκ μέρους μου προς την Ελληνικήν Πολιτείαν, γι' αυτό και το κρατώ.» – Εκδίδεται το μηνιαίο λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό περιοδικό *Αλεξανδρινή Τέχνη*, το οποίο ουσιαστικά διευθύνεται αλλά και στηρίζεται οικονομικά από τον ποιητή.
- 1927:** Η Μαρίκα Κοτοπούλη βρίσκεται για λίγους μήνες στην Αλεξάνδρεια και συνδέεται φιλικά με τον ποιητή. – Ο Καβάφης γνωρίζεται με το Νίκο Καζαντζάκη. – Η πρώτη δημόσια εκτέλεση, στην Αθήνα, των *10 Inventions* του Δημήτρη Μητρόπουλου πάνω σε ποιήματα του Καβάφη.
- 1928:** Στο εντευκτήριο του βιβλιοπωλείου «Γράμματα» ο Καβάφης ειρωνεύεται ένα ποίημα του Σωτήρη Σκίπη και υπερασπίζεται τον Άγγελο Σικελιανό. – Ο Κώστας Βάρναλης, σε συνέντευξή του στο Μάριο Βαϊάνο, δηλώνει ότι ξεχωρίζει από τους Αλεξανδρινούς τον Καβάφη: «Μ' αρέσει πολύ ο Καβάφης. Έχει ουσία ποιητική όσο κανένας άλλος από τους συγχρόνους μας ποιητές (κι ας λείει ο φίλος μου ο Μαλάνος, που ήρθε εδώ για να προπαγανδίσει και να μας πείσει για το αντίθετο).».
- 1929:** Στο εντευκτήριο των «Γραμμάτων» ο Καβάφης υποστηρίζει ότι το έργο του δεν μπορεί να θεωρηθεί ως τελειωμένο: «[...] Πολλοί έγραψαν μετά τα σαράντα. Ο μεγάλος Anatole France έγραψε το κολοσσιαίο έργο του

μετά τα σαράντα πέντε. Και τόσοι άλλοι. Σε μένα η άμεση εντύπωση δεν είναι αφορμή εργασίας. Πρέπει η εντύπωση να παλιώσει, να ψευτίσει μόνη της, απ' τον καιρό, χωρίς εγώ να την ψευτίσω. Εγώ είχα δύο ιδιότητες. Να κάνω ποιήματα και να γράψω ιστορία. Ιστορία δεν έγραψα κι είναι αργά πλέον [...]». – Ο ιδρυτής του κινήματος του φουτουρισμού F. T. Marinetti επισκέπτεται τον Καβάφη.

- 1930:** Ο ποιητής δέχεται την πρόταση του Γεώργιου Λεχωνίτη και του υπαγορεύει σχόλια σε ποιήματά του. – Πρώτη συνάντηση και γνωριμία του Στρατή Τσίρκα με τον Καβάφη. – Από τη χρονιά αυτή ο ποιητής αρχίζει να υποφέρει από το λάρυγγά του.
- 1932:** Οι γιατροί διαπιστώνουν καρκίνο του λάρυγγα. Μεταβαίνει τον Ιούλιο στην Αθήνα και εισάγεται στο νοσοκομείο του Ερυθρού Σταυρού για νοσηλεία όπου και του γίνεται τραχειοτομία. Ο ποιητής δεν μπορεί να μιλήσει πια. Με τους επισκέπτες του, ανάμεσά τους πολλοί Αθηναίοι λόγιοι, συνεννοείται γράφοντας «με μολύβι σε χαρτάκια».
- 1933:** Η υγεία του Καβάφη χειροτερεύει συνεχώς· στο κρεβάτι δουλεύει το τελευταίο του ποίημα. Στις αρχές Απριλίου μεταφέρεται στο Ελληνικό Νοσοκομείο της Αλεξάνδρειας. Σχετικά με τις τελευταίες του μέρες, ο Ι. Α. Σαρεγιάννης γράφει τα εξής: «Τις τελευταίες του μέρες, όπως μου διηγήθηκαν, πήγε ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας για να τον μεταλάβει. Άμα του το ανήγγειλαν, ο Καβάφης που δεν το ζήτησε, αρνήθηκε, θύμωσε, επέμενε, αλλά στο τέλος υπέκυψε στους γύρω του ή μάλλον στην ιδέα πως θα ήταν άτοπο, καθόλου “καθώς πρέπει” να μην δεχθεί ένα Πατριάρχη της μεγάλης πόλεως Αλεξανδρείας. Όταν ο ιεράρχης μπήκε στο δωμάτιο το αρρώστου, βρήκε ένα Καβάφη καθιστό, κατανυκτικό, μ' ένα πρόσωπο σοβαρό και πρόθυμο να εκτελέσει όλους τους τύπους της Ορθόδοξου Εκκλησίας.». – Το Σάββατο 29 Απριλίου, ημέρα των γενεθλίων του, ο Καβάφης παθαίνει συμφόρηση και πεθαίνει στις 2 το πρωί. Κηδεύτηκε την ίδια μέρα «απόγευμα, η ώρα τέσσερες...».

Είκοσι
«αναγνωρισμένα»
ποιήματα
του Κ. Π. Καβάφη

Τείχη

Χωρίς περίσκεψιν, χωρίς λύπην, χωρίς αιδώ
μεγάλα κ' υψηλά τριγύρω μου έκτισαν τείχη.

Και κάθομαι και απελπίζομαι τώρα εδώ.
Άλλο δεν σκέπτομαι: τον νουν μου τρώγει αυτή η τύχη·

διότι πράγματα πολλά έξω να κάμω είχον.

5

Α όταν έκτιζαν τα τείχη πώς να μην προσέξω.

Αλλά δεν άκουσα ποτέ κρότον κτιστών ή ήχον.

Ανεπαισθήτως μ' έκλεισαν από τον κόσμο έξω.

Το ποίημα «Τείχη» γράφτηκε την 1^η Σεπτεμβρίου του 1896 και τυπώθηκε, πιθανότατα στις 16 Ιανουαρίου του 1897, σε αυτοτελές δίγλωσσο τετρασέλιδο, με επιγραφή «Ὡς ἔκδικα πάσχω» (Αισχύλος, *Προμηθεύς Δεσμώτης*, στ. 1093) και με παράλληλη μετάφραση στα αγγλικά («My Walls») από τον αδερφό του ποιητή Τζον¹. Πρόκειται για **το πρώτο χρονολογικά από τα «αναγνωρισμένα» καβαφικά ποιήματα** –τελευταίο είναι το «Εἰς τα περίχωρα τῆς Ἀντιοχείας» (1933), το οποίο δημοσιεύτηκε μεταθανάτια. Κατατάχθηκε στη θεματική συλλογή με την προσωνημία «Φυλακαί», στην οποία ο Καβάφης στόχευε να συμπεριλάβει ποιήματα με θέμα τον αυτοεγκλεισμό, σχέδιο που αργότερα εγκαταλείφθηκε. Ποιήματα που γράφτηκαν την περίοδο 1894-1902 και εντάχθηκαν από τον ποιητή στη συλλογή αυτή («Πάλι στην ἴδια πόλι» [το πρώτο σχεδιάσμα του «Ἡ Πόλις»], «Τείχη», «Τα Παράθυρα», «Σαν νεκρός», «Ἡ ψυχὴς των γερόντων», «Σύγχυσις») αποτυπώνουν μια κλιμακούμενη κρίση του ποιητή ως ατόμου και ως δημιουργού, βρίθοντας από σύμβολα τῆς ἀπελπισίας και τῆς ἀπόγνωσης.

Το ποίημα, μονόλογος ἐνός ἀνώνυμου ομιλητῆ σε πρώτο ἐνικό πρόσωπο, **διαιρείται σε τέσσερα δίστιχα** 14-15, 14-15, 15-15 και 15-15 συλλαβῶν **ιαμβικού** ρυθμοῦ με ομόηχες πλεκτές ομοιοκαταληξίες: αβαβγδγδ. Ο Καβάφης, παρόλο που στα ποιήματά του δεν ἐπιδίωξε τὴν ομοιοκαταληξία, σε ἀρκετά ἀπὸ τα παλαιότερά του κυρίως (π.χ. «Τείχη», «Δέησις») τὴ χρησιμοποιεῖ και κάποτε προσφεύγει σε ομόφωνες ρίμες, τις οποίες ο ἴδιος ονόμαζε **ομοιολεξία**.

Αναλύοντας ο ἴδιος ο Καβάφης τὸ ποίημα «Κεριά», ἐπισημαίνει καθαρὰ τὴν **αλληγορική διάσταση των «Τειχῶν»** και τὴ θεματικὴ τους ἐπικέντρωση στο ζήτημα τῆς κοινωνικῆς ἀπομόνωσης: «Εἰς τα “Τείχη”, εἰς τα “Παράθυρα”, εἰς τὸ “Πῶνι” εἶχαμεν καθαρῶς αλληγορικά ποιήματα. Ἐννοοῦσαμεν εἰς τα δύο πρώτα *Περιωρισμένην Ζωήν*, εἰς τὸ δεύτερον *Πάθος θυσιάξον Ἐαυτό*, ἀλλὰ οὐδὲ περὶ τοῦ ἐνός ὠμιλοῦσαμεν, οὐδὲ περὶ τοῦ ἄλλου. Ὠμιλοῦσαμεν περὶ τειχῶν, παραθύρων, δωματίων, κομματιῶν τοῦ σκακιού, και ὡς ἐκ τούτου ἔπρεπε να χειριζόμεθα τα πράγματα αὐτά ὅσον τὸ δυνατόν (με τὴν ἐλευθερίαν μεν τὴν ἐπιτρεπόμενὴν ἐνίστε εἰς τὸ αλληγορικόν ὕφος, ἀλλὰ τῆρουμένην ἐντός στενῶν ὀρίων) λογικῶς και πιστῶς εἰς τὴν πρώτην των ἐννοιῶν ἀψυχῶν οὐσιῶν.».

Εἰδικότερα, **τὸ ποίημα θεματοποιεῖ τὴ σύγκρουση ἀνάμεσα στο ὑποκείμενο και τὸν ἀντικειμενικὸ κοινωνικὸ χώρο**, ἡ οποία οδηγεῖ τὸ πρώτο σε κατάσταση παθητικῆς ἀδράνειας και ἀπώλεια τῆς αὐθεντικότητάς του. Ο πρωτοπρόσωπος ομιλητῆς καταγγέλλει –αν και ἀρκετά ἀόριστα, καθὼς ἀπουσιάζει τὸ ὑποκείμενο του ἐνεργητικῶς ῥήματος «ἐκτίσαν»– τὸν κοινωνικὸ χώρο που τὸν ἀπομόνωσε (πρώτο δίστιχο), καταγγελία που παίρνει τὴ μορφή τῆς αυτολύπησης (δευτε-

1. Πρόκειται για τὴν πρώτη δημοσίευση μετάφρασης καβαφικοῦ ποιήματος σε ξένη γλῶσσα. Ο Τζον θα μεταφράσει και ἄλλα ποιήματα τοῦ ἀδερφοῦ του στα αγγλικά, τα οποία θα παραμείνουν ἀγνωστα και ἀδημοσίευτα για πολλές δεκαετίες.

ρο δίστιχο), μολονότι φαίνεται ότι το ίδιο το υποκείμενο είναι ενήμερο των δικών του ευθυνών (τρίτο δίστιχο), για να αποκλείσει τελικά κάθε δυνατότητα εξόδου από τα «τείχη» της μόνωσης και κάθε πιθανότητα αποκατάστασης της σχέσης του με τον εξωτερικό κόσμο (τέταρτο δίστιχο).

Τα «Τείχη» έχουν γίνει αντικείμενο πολλών και αντικρουόμενων μεταξύ τους συζητήσεων, γεγονός που μπορεί να αποδοθεί τόσο στον αλληγορικό και συμβολικό τους χαρακτήρα όσο και στην αοριστία σχετικά με τη δράση των δύο αντιθετικών πόλων του ποιήματος, του «εγώ» και των «άλλων». Απέναντι στη γενική ανάγνωση του Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, που βλέπει στο ποίημα τη μετατροπή ενός ατομικού βιώματος σε μια καθολική πανανθρώπινη περιπέτεια (σύγκρουση ατόμου και κοινωνίας), στέκουν ειδικότερες προσεγγίσεις. Ο Τίμος Μαλάνος (ψυχαναλυτική προσέγγιση) εξηγεί το αίσθημα της απόγνωσης που εκφράζει το ποίημα με την ερωτική παρέκκλιση του Καβάφη, η οποία τον τοποθετούσε στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής. Ο Στρατής Τσίρκας (κοινωνιολογική προσέγγιση) διαβάζει το ποίημα ως «μια διαμαρτυρία για τον από οικονομικά ελατήρια αποκλεισμό του ποιητή από τη ζωή της κοσμικής Αλεξάνδρειας και [...] μια κριτική της κάστας εκείνης, μέσα από την αστική τάξη της Ελληνικής παροικίας, που, υπερισχύοντας, αποφάσιζε πια μόνη της ποιος είναι “αριστοκράτης” και ποιος δεν είναι». Ο Μιχάλης Πιερής, από την άλλη, χωρίς να αποκλείει την ερωτική και την κοινωνική διάσταση του ποιήματος, αποδεικνύει ότι τα «Τείχη», γραμμένα σε μια κρίσιμη φάση της καλλιτεχνικής πορείας του ποιητή, πραγματεύονται το θέμα της κοινωνικής απομόνωσης του καλλιτέχνη, εκφράζοντας «το φόβο και την “απελπισία” του ενεχόμενου αποκλεισμού που επιβάλλει η γνήσια διασταύρωση με το πραγματικό νόημα της τέχνης».

Η πνιγηρή ατμόσφαιρα του ποιήματος αποτυπώνεται και στη μορφή. **Η γραμματική και η ομοιοκαταληξία του υπογραμμίζουν το θέμα της απομόνωσης και της παθητικότητας του υποκειμένου.** Το «εγώ» είναι υποκείμενο σε τρία ρήματα παθητικής φωνής που αποκλείουν κάθε δυνατότητα εξωτερικής δράσης: «κάθομαι», «απελπίζομαι», «σκέπτομαι». Από την άλλη, όταν το «εγώ» είναι υποκείμενο σε ρήματα ενεργητικής διάθεσης, η σύνταξη αποκλείει πάλι την ενεργητική δράση: «διότι πράγματα πολλά έξω να κάμω είχαν», «πώς να μην προσέξω», «Αλλά δεν άκουσα ποτέ κρότον κτιστών ή ήχων». Αντίθετα, όλα τα ρήματα που αφορούν τη δράση του άλλου πόλου είναι ενεργητικά μεταβατικά: «έκτισαν τείχη», «τον νουν μου τρώγει αυτή η τύχη», «έκτιζαν τα τείχη», «μ’ έκλεισαν». Σε δύο μάλιστα περιπτώσεις βλέπουμε ότι το αντικείμενο των ρημάτων αυτών είναι το «εγώ». Αξιοσημείωτη είναι, επίσης, η τοποθέτηση των λέξεων στο στίχο 2: τα επίθετα «μεγάλα κ’ υψηλά» τίθενται στην αρχή του στίχου ενώ το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό βρίσκεται στο τέλος με το ποιητικό υποκείμενο να «εγκλωβίζεται» ενδιάμεσα, αποκλειόμενο από οποιαδήποτε δυνατότητα διαφυγής. Συμπέ-

ρασμα από τα προηγούμενα είναι ότι ο ομιλητής είναι παθητικό θύμα ενός κοινωνικού αποκλεισμού, αδύναμο να βρει έξοδο από αυτό το τέλμα. Την ίδια λογική υπηρετούν και οι ομοιοκαταληξίες του ποιήματος. Πρόκειται για ομόφωνες πλεκτές ρίμες: αιδώ / εδώ, τείχη / τύχη, είχαν / ήχον, προσέξω / έξω. Η φωνητική αυτή ομοιότητα, η ακριβής επανάληψη του ίδιου φωνητικού συμπλέγματος, δε στερεώνει απλώς το ποίημα σε μια σφιχτή δομή, αλλά και δημιουργεί ένα πνιγνό αίσθημα εσωστρέφειας, ώστε υποκείμενο και ποίημα να περιχαρακώνονται ασφυκτικά στον εαυτό τους. Έχει επισημανθεί συχνά από την κριτική ότι τέτοιου είδους ομόφωνες ομοιοκαταληξίες έχουν ειρωνικό τόνο, ο οποίος εν προκειμένω απευθύνεται και στη δράση των ανώνυμων κτιστών και στη στάση του ποιητικού υποκειμένου.

